

İran ve Türkiye Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi

Kemal KAYA¹

Öz: Ailede başlayan cinsiyet algısı okul sürecinde pekiştirilmekte veya değişikliğe uğrayabilmektedir. Disiplinler arası bir eğitim programı olan sosyal bilgiler dersi müfredatı ve buna göre yazılmış ders kitapları, öğrencilerin sosyalleşmesinde ve toplumsal cinsiyet algılarının şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Bu çalışmanın amacı İran ve Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitaplarındaki metin ve görsellerde erkek ve kadın cinsiyet rollerinin toplumsal ve aile bağlamında nasıl temsil edildiğini belirlemektir. Nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman incelemesinin kullanıldığı bu çalışmada, ders kitaplarındaki metin ve görsellerin aile ve toplumsal hayattaki cinsiyet temsilleri, içerik analiziyle incelenmiştir. İki ülkeye ait ders kitapları karşılaştırıldığında, Türkiye sosyal bilgiler ders kitabında görsellerde kadın cinsiyetinin temsili İran sosyal bilgiler ders kitabından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. İran sosyal bilgiler ders kitabı metinlerinde erkek cinsiyeti temsil oranı Türkiye sosyal bilgiler ders kitabından daha fazladır. İran sosyal bilgiler ders kitabında cinsiyet rollerinin ailede anne, baba, eş, çocuk vb. ortak sorumluluklar bağlamında görsellerde temsil edilme oranı Türkiye sosyal bilgiler ders kitabından daha fazladır. Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı metinlerinde cinsiyet rollerinin aile bağlamında birleşik temsil oranının İran sosyal bilgiler ders kitabından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Çalışma bulguları Türkiye sosyal bilgiler ders kitabında cinsiyet rollerinin temsilde dengeli bir dağılım gösterdiğini, buna karşın İran sosyal bilgiler ders kitabında kadınları erkeklere nazaran görünmez kılan ve dengeli olmayan bir dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sosyal bilgiler, ders kitabı, cinsiyet, tasvir

Analyzing Social Studies Textbooks of Iran and Turkey in Terms of Gender

Abstract: Gender perceptions that begin within the family may be reinforced or altered during the school years. The social studies curriculum—an interdisciplinary educational program—and the textbooks written in accordance with it play a significant role in students' socialisation and the shaping of their gender perceptions. The aim of this study is to determine how male and female gender roles are represented in the texts and visuals of fifth-grade social studies textbooks in Iran and Turkey within the social and family contexts. Using document analysis as part of a qualitative research methodology, this study examined the gender representations in family and social life found in the texts and visuals of the textbooks through content analysis. When comparing the textbooks of the two countries, it was found that the representation of the female gender in visuals is greater in the Turkish social studies textbook than in the Iranian social studies textbook. The representation of the male gender in the texts of the Iranian social studies textbook is higher than in the Turkish social studies textbook. In the Iranian social studies textbook, the representation of gender roles in the family—such as mother, father, spouse, and child—within the context of shared

Geliş tarihi/Received: 02.03.2026 Kabul Tarihi/Accepted: 17.07.2026 Makale Türü: **Araştırma Makalesi**

¹ Doç. Dr., Van YYÜ Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler, kemalkaya@yyu.edu.tr, 0000-0002-8797-5980
Atf için / To cite: Kaya, K. (2026). İran ve Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 439-459.
<https://doi.org/10.33711/yyuefd.1900869>

responsibilities was found to be higher in the visuals than in the Turkish social studies textbook. It was found that the combined representation of gender roles within the family context in the texts of the Turkish social studies textbook was higher than in the Iranian social studies textbook. The findings of the study revealed that the Turkish social studies textbook presented a balanced representation of gender roles, whereas the Iranian social studies textbook presented an unbalanced representation that rendered women less visible than men. Suggestions have been made in light of with these results.

Keywords: Social studies, textbook, gender, portrayal

Giriş

İnsan uygarlığının temel kurumlarından biri olan aile, tarihsel süreç içerisinde kesintisiz olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Mahiyeti ve işleyişi konusunda farklı bakış açıları olmakla beraber semavi dinlerde ve Gnostik inançlarda da kutsal bir kurum olarak kabul edilmektedir. Kutsal kitaplarda sevgi, sorumluluk, sadakat ve neslin devamı açısından kutsal bir kurum olarak tanımlanan aile, ilahi düzenin ve toplumun temel yapı taşı olarak değerlendirilmektedir. Aile iki farklı cinsten mürekkep olmakla beraber kadın ve erkeğin doğalarının temelde aynı olduğu ve aynı kökenden geldiği inancına dayanmaktadır. Aynı nefisten yaratılan kadın ve erkeğin birbirlerinin örtüleri olarak ifade edilmesi, duygusal ve fiziksel korumayı içeren bir durum olarak değerlendirilebilir (Kur'an, 4/1; 2/187). Örtü metaforu, doğuştan gelen farklılıkların her iki cins arasındaki eşitliği bozan bir durum yerine her birinin diğerinin tamamlayıcı ve destekçisi olması boyutuyla değerlendirilebilir. Tarihsel süreç içerisinde değişikliklere uğrayan sosyolojik bir olgu olarak aile, kan bağı, ebeveynlik ve evlilik yoluyla birbirleriyle akraba olan ve belirsiz bir süre boyunca birlikte yaşayan bir grup insan olarak tanımlanmaktadır (Cohen, 1990). Giddens ise aileyi, doğrudan akrabalık veya kan bağlarıyla, evlilik veya soy yoluyla kurulan ilişki ile birbirine bağlı olan ve yetişkin üyelerinin çocukların bakımından sorumlu olduğu bir grup insan olarak tanımlamaktadır (Giddens, 2012).

Yeni nesil yetiştirmek ve çocukların sosyal kimliğini belirlemek ailenin makro işlevi olarak değerlendirilirken çocukları sosyalleştirmek ve yetişkinlik hayatına hazırlamak da ailenin mikro işlevi olarak değerlendirmektedir. Ailenin bu görevleri yerine getirebilmesi ve aile sisteminin güçlü bir şekilde devamlılığının sağlanabilmesi için erkek ve kadın rollerinin sağlıklı ve işbirliğine dayalı bir çerçevenin oluşturulmasına bağlıdır. Toplumsal hayattaki rollerin farklılığı, sosyal düzenin ayrışma ve uzmanlaşmaya dayalı olması durumları sosyal hayatın işbirliğine dayalı bir çerçevede işleyişini sağlamaktadır. Sosyal hayatın mikro ölçeği olan ailedeki rol farklılığı ve işbirliği de bu bağlamda hayatı kolaylaştırmaktadır (Mitchell, 2012). Diğer kurumların da bireylerin toplumsallaşmasında katkısı olmakla beraber bu sosyalleşmenin temelini ailede atıldığı unutulmamalıdır.

Cinsiyet doğuştan kazanılan bir statü olarak değerlendirilmekle beraber toplumsal cinsiyet bireylere biçilen cinsiyet kalıpları, sosyal roller ve beklentilerle şekillenmektedir. Sosyal hayatta cinsiyet kalıpları ve cinsiyet rolleri hakkındaki kalıplaşmış düşünceler farklı biçimlerde ve derecelerde yansıtılmaktadır. "Sosyal rol", belirli bir sosyal konuma bağlı bir pozisyon iken "beklentiler rol"ü ise, belirli görevleri yerine getirmekten sorumlu olunan veya belirli bir pozisyonda bulunmaktan kaynaklı başkalarının bireyden beklediği bir dizi davranış kalıbıdır (Karaçıl, 2020). Bu nedenle toplumsal cinsiyet normatiftir ve bireyden beklentilere göre kadınlık ve erkekliği şekillendiren bir sosyal yapı olarak tanımlanmaktadır.

İnsanlık nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar tarih boyunca cinsiyet ayrımcılığına ve eşitsizliğe maruz kalmışlardır. Ulusal ve uluslararası politikaların derinleştirdiği bu eşitsizlikleri

sosyal hayatın birçok alanında müşahade etmek mümkündür. Doğasının gereği olarak çocuk doğurma, yetiştirme ve olgunluğa ulaştırma gibi özel bir sorumluluklarına rağmen tarih boyunca renk, ırk, din vb. açılardan ayrımcılığa maruz kalmaktan kurtulamamıştır. Biyolojik cinsiyete dayalı eşitsizlik üreten siyasal düzenler aynı zamanda toplumsal eşitsizliği üreten bir mekanizmaya hayat vermektedirler. Cinsiyet temelli meslek, renk ve oyuncak gibi aidiyet oluşturma algıları da bu çerçevede değerlendirilebilir (Gardiner ve Gander, 2015). İnsanlığın yarısını oluşturan kadınların sosyal hayattaki rolü ve konumu itibarıyla toplumun diğer bileşenleriyle uyum içinde olmaması bir sorun alanı olarak belirecektir. Kültürel, ekonomik, politik ve sosyal alanlarda önemli roller üstlenen kadınlar hem geçmişte hem de günümüzde her zaman erkeklerin yanında ve başarılarının ortağı olmuşlardır. Kadınların rollerinin önemini farkında olmayı ve toplumda hak ettiği yerde olmasını sağlayacak husus, cinsiyet kaynaklı eşitsizliklerin olmadığı adil ve kapsayıcı bir yapı kurmak olacaktır.

Cinsiyet farklılığı, toplumsal rollerin eşit olarak görülmesinde, kadınların sosyal hayatın her alanında aynı haklara ve fırsatlara ulaşmada eşit şartlara tabi olmasına bir engel olarak görülmemelidir. Eşitlikçi anlayış, bireylerin kişisel gelişimlerini tercihleri doğrultusunda gerçekleştirme ve tercihlerini bu yönde kullanma imkânı sunacaktır. Sağlanacak bu eşitlik imkânları sayesinde kadınlar toplumsal hayatta kendi potansiyellerini gerçekleştirebilecek ve konumunu güçlendirebilecektir (Blount, 1990). Kadınların toplumsal hayattaki konumu genellikle ülkelerin toplumsal gelişmişlik seviyesine göre tezahür etmektedir. Birleşmiş Milletler kalkınma programının verilerine göre dünyada okuryazar olmayan nüfusun büyük bir kısmının kadınlardan oluşması ve bunun ekonomik gelişmişliği az olan coğrafyalarda olması da bunu teyit eder niteliktedir (Council of Europe [CE], 2026). Temel insan haklarından olan eğitimin cinsiyet temelli eşitsizliklerin alanı olması önemli bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Eğitime ulaşma konusunda cinsiyetler arasında eşitlik sağlamak, kadınların toplumsal hayatın her alanında etkin bir rol almasına, kendi potansiyellerini gerçekleştirebilmelerine ve toplumsal gelişmeye imkân sağlayacaktır. Çünkü eğitim-öğretim süreci kadınları okuryazar kılmamanın ötesinde, kendi konumlarını güçlendirmelerine, fırsatları değerlendirmelerine ve karar alma süreçlerine aktif katılımlarına da imkân verir.

Eğitim kurumlarında cinsiyet kalıplarını tanımlamaya ilişkin iki teori mevcuttur: Sosyal bilişsel teori ve gizli müfredat teorisi. Sosyal bilişsel teori, okullarda, “dayatılmış, seçilmiş ve oluşturulmuş” olarak tanımlanan üç tür çevresel yapıyı vurgular. Dayatılmış çevre ortamlarında, öğretmenler, müfredat, ders kitabı içeriği ve sınıf ortamı, çocuğun kişisel tercihinin bakılmaksızın kendisine dayatılır. Öğrenciler bu şekilde tasarlanmış bir ortamda, müfredat, öğretmenler ve okuldaki diğer mekanizmalar aracılığıyla öğrendiklerine dayanarak cinsiyet algıları geliştirirler. Gizli müfredat teorisi, okullarda dayatılmış bir ortamda cinsiyet konusunda kalıplaşmış tutumların nasıl yeniden üretildiğini anlamaya imkân verir. Okul müfredatının, genellikle ders kitapları, öğretmenler veya diğer araçlar aracılığıyla ima edilen ve sunulan resmi müfredatın kapsamının ötesinde bir şey öğrettiğini savunur (Aronowitz ve Giroux, 2003). Bu nedenle, ders kitapları, personel düzeni ve ödül sistemi, okulda cinsiyet kalıplarını teşvik etmeye, öz saygıyı düşürmeye ve kız çocukları arasında beklentileri olumsuz yönde etkilemeye katkıda bulunur. Gizli müfredatın işlevsel bir boyutu da eğitim materyallerinin öğrencilerin zihinlerine değerler ve tutumlar aşılama başarılarıdır. Bunun iki temel nedenden kaynaklandığı görülmektedir. Birincisi, öğrencilerin kendilerine dayatılanı kabul etmesi ve buna karşı daha az eleştirel olmasıdır. İkincisi, öğrenme zamanlarının çoğunu ders kitaplarını okuyarak ve bu kitaplar aracılığıyla iletilen mesajlara dikkat ederek geçirmeleridir (Do Thi Bich vd., 2010).

Tarih boyunca meydana gelen değişimlere uyum sağlama konusunda eğitim toplumların dönüşümünde önemli itici bir güç olmuştur. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak eğitim sistemleri ve programları da yeniden düzenlemeye tabi tutulmuştur. Her açıdan değişen ve yeni ihtiyaçların hâsıl olduğu bir dünyada bireylerin buna göre hazırlanmasını sağlamaya dönük eğitim reformları İran’da 2019 (Sadıki ve Naziri, 1398), Türkiye’de ise 2024 Milli Eğitim Bakanlığı MEB, (2024) Maarif Modeli ile hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Her iki ülkede bireylerin çağın ihtiyaçları doğrultusunda toplumsal hayata hazırlanmasını amaçlayan en önemli derslerden biri olan sosyal bilgiler programı ve ders kitapları yeniden düzenlemeye tabi tutulmuştur.

Sosyal bilgiler, çocukların bireysel ve sosyal eğitimi odaklı planlanmış bir derstir. Eğitimin ayrıca yeni nesilleri günümüz toplumuna ve yarının dünyasına hazırlama görevi de vardır. Sosyal bilgiler dersinde amaç, sosyal gelişmeyi sağlamak ve bireyi sosyal hayata hazırlamaktır. National Council for the Social Studies [NCSS]’nin tanımına göre sosyal bilgiler dersi toplumsal değerleri bireylere kazandırarak etkin vatandaş olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (NCSS, 2008). Bireyin sosyal hayatta karşılaştığı problemlere çözüm üretebilme ve sağlıklı karar verebilme konusunda gerekli becerileri kazandırma konusunda sosyal bilgiler dersi ön plana çıkmaktadır. Sosyal bilgiler öğretiminin temel amacı, öğrencilerin aile, arkadaşlar ve komşulara karşı görevlerini yerine getirme, öğretmenlere ve okul velilerine saygı gösterme, okul kurallarına uyma, yasa ve yönetmeliklere riayet ederek günlük ihtiyaçlarına cevap verme, sosyal becerilerini geliştirmeye daha fazla önem verme, ülke ve sosyal ortamına olan ilgilerini artırma becerisini kazanmalarını sağlamaktır (İran Eğitim Planlama Örgütü [İEPÖ], 1388).

Ders kitapları, eğitim sistemlerindeki en önemli öğrenme kaynaklarından biri olarak eğitim programı hedeflerinin gerçekleştirilmesinin ana materyallerini oluştururlar. Teknolojik imkânların sunduğu çeşitliliğe rağmen İran ve Türkiye’de ders kitapları eğitim-öğretim sürecinin ana materyali olma özelliğini hala korumaya devam etmektedirler. Bu durum ders kitaplarının eğitim-öğretim sürecinin paydaşları için sunduğu avantajlardan kaynaklanmaktadır. Öğretmenler için öğrenme sürecini organize etmeyi sağlayan ders kitapları öğrenciler için de kolay ulaşılabilen ekonomik bir öğrenme materyali durumundadır. Program hedefleri doğrultusunda hazırlanan ders kitapları, öğretmen açısından öğrenme sürecini organize eden, öğrenciyi takip etmeyi kolaylaştıran eğitim materyalleridir. Öğrenci için okul dışında da yanı başındaki bilgi kaynağı, bireysel öğrenmesine kılavuzluk eden, sorumluluk duygusu ve özdenetim becerisini geliştiren bir materyal olarak işlevseldir (Güneş, 2022). Buradan hareketle ders kitaplarının toplumsal ve güncel sorunlara ilişkin bilgilendirici ve duyarlılık geliştirici bir içerikle hazırlanması önem arz etmektedir. Bu içeriklerin görsel ve öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini harekete geçirici ve aktif olmalarını sağlayıcı nitelikte etkinliklerle zenginleştirilmesi gerekmektedir. Bilginin hızla arttığı günümüz dünyasında okullarda kullanılan ders kitapları hızla güncelliğini yitirme riskine karşı içerik seçiminde dikkatli olunmalı ve bilimdeki değişikliklere uygun olarak güncellenmelidir. Ayrıca, ders kitaplarına önemli ve anlamlı içerikler de dâhil edilmelidir. Bu açıdan bakıldığında ders kitaplarının analizine yönelik araştırmalar değerli bir çabanın ürünü olarak değerlendirilmelidir. Bu araştırmaların sonuçları ders kitapları yazarları için rehberlik hizmeti sunmaktadır. Ayrıca, ders kitaplarını konu edinen araştırmalar, öğrencilerin bazı öğrenme sorunları ile müfredat arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarabilir ve müfredattaki kavramların ders kitaplarına uygun bir şekilde dâhil edilmesine katkı sağlayabilir. Bu nedenle, ders kitapları her ülkenin eğitim sisteminde öğrenciler için en önemli referans ve öğrenme kaynaklarından biri olarak değerlendirilmektedir. Hiç şüphesiz bu durum İran ve Türkiye eğitim sistemleri açısından da aynı ehemmiyeti haizdir. Başka bir deyişle İran ve Türkiye’de eğitim faaliyetlerinin büyük bir

bölümünün ders kitabı çerçevesinde gerçekleştiği, öğrencilerin ve öğretmenlerin eğitim faaliyetlerinin ve deneyimlerinin çoğunun ders kitabı etrafında düzenlendiği göz önüne alındığında, bu durum daha önemli hale gelmektedir. Bu durum, akademisyenleri ve araştırmacıları, öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda ders kitaplarının eğitsel özellikleri açısından incelemeye ve içeriğini analiz etmeye yöneltmiştir.

Konu ile ilgili çalışmalarda kadınların çoğunlukla geleneksel rollerde, ev içi işlerde, erkeklerin daha çok geleneksel olmayan rollerde ve ev dışında faaliyetlerdeki durumlarla tasvir edildikleri görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde cinsiyet adaleti açısından kayda değer ilerlemelere rağmen (Kite vd., 2022), ayrımcı cinsiyet kalıplarının (Apple, 2004) bütün kademelerdeki ders kitaplarında hala yaygın olduğu görülmektedir (Peterson ve Lach, 1990). Mevcut çalışmalara bakıldığında ders kitaplarında cinsiyet rollerinin temsilde erkeklerin aktif ve yaygın bir şekilde, kadınların pasif ve daha az tasvir edildiği görülmektedir (Chung, 2000) Lee ve Collins'in (2009) Avustralya'daki ortaokul ders kitaplarının cinsiyet açısından analiz edildiği çalışmalarında, ders kitabı yazarlarının cinsiyet konularına gösterdiği yüksek hassasiyete rağmen, kitaplarda erkek ve kadınların dengeli bir şekilde ele alınması idealine henüz ulaşamadığı sonucuna varmışlardır. Olumlu yönde gelişen bütün farkındalıklara rağmen bu tasvirler Anderson ve Hamilton'ın "Görünmez Baba" kavramsallaştırmasıyla tanımlanabilir bir olgu olarak değerlendirilebilir (Anderson ve Hamilton, 2005). Bu bakış açısıyla kadınların çocuk doğurma, yetiştirme ve eğitimi gibi ev işlerinden sorumlu oldukları akademik bir dil ile rasyonelleştirilmektedir. Buna karşılık, erkeklerin de ev dışında çalışma, gelir elde etme ve aileyi geçindirme gibi diğer görevlerden sorumlu oldukları vurgulanmaktadır.

İran'da aile mefhumu ve cinsiyet konuları çeşitli yönlerden araştırmalara konu edilmiştir. Arabi, geleneksel kadın rolünün Ramsar bölgesindeki kadınların gündelik yaşam biçimlerine yansımaları üzerine yaptığı çalışmada çarpıcı sonuçlar elde etmiştir. Ramsar'daki kadınların %98'inden fazlasının aile gelirlerini desteklemek için bir ekonomik faaliyette bulunduğunu ve bu ekonomik faaliyetlerin türü ve kapsamının bir dizi coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlere göre değişkenlik arz ettiğini belirtmektedir. Üretim faktörlerinden yoksun olan bu kadınların ekonomik faaliyetlerdeki aktiflik motivasyonunun ailenin ekonomik ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir (Arabi, 1376). İran devriminin saikleri ile bu süreçte kadının rolü (Hafiziyan, 1381), kadınların ekonomik kalkınmada rolleri ile cinsiyet bağlamında karşılaşılan zorluklar ve etmenleri (Taleb, 1381) ele alan çalışmalar mevcuttur.

Ders programları ve kitapları üzerinde yapılan bazı içerik analizi çalışmalarında cinsiyet rolleri, kalıplaşmış roller ve cinsiyet ayrımcılığı da dâhil olmak üzere farklı perspektiflerden aile ve cinsiyet konularının ele alındığı görülmektedir. Efşani vd. (1388), Farsça ders kitaplarında cinsiyetin temsili konusundaki çalışmalarında, erkek cinsiyet imgelerinin kadın cinsiyet imgelerinden daha belirgin bir şekilde temsil edildiğini bulmuşlardır. Kadınların çoğunlukla çocukluk ve ergenlik rolleri ile temsiline karşılık erkeklerin ağırlıklı olarak yetişkin rolleriyle tasvir edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, erkek akrabalık bağlarının kadın akrabalık bağlarından çok daha fazla yansıtıldığı belirtilmektedir. Son yıllarda tanıtılan mesleklerin sayısı ve çeşitliliği artmış olsa da, kadınların mesleki temsil oranı azalırken erkek mesleklerinin sayısal oranı artmıştır. Araştırmaya göre, kadınlara atfedilen ev işi rolü azalmış ve kadınların profesyonel ve mesleki rollerdeki tasviri artmıştır. Diğer durumlardan farklı olarak, ebeveynlerin tanıtımında kadınların cinsiyet rollerinin yansımaları erkeklerden daha fazla olduğu da tespit edilmiştir. Farsça ders kitapları ile ilgili diğer bir çalışmadaki (Abroshan ve Ercümeni, 1391) bulgulara göre kitaptaki 383 görselden 274'ünün erkeklere, sadece 109 tanesinin kadın temsiline ait olduğu sonucuna

ulaşılmıştır. Ev dışında çalışma, yönetim, girişimcilik, sorumluluk, keşif ve maceracılıkla ilgili faaliyetler söz konusu olduğunda, kadınlara nazaran erkeklerle ilgili çok daha fazla cümle ve görselin bulunduğu tespit edilmiştir.

Foroutan (1389) çalışmasında, tüm ders kitaplarında erkek isim ve imgelerinin kadınların isim ve imgelerine nazaran çok daha fazla yer verildiğini tespit etmiştir. Spor faaliyetlerinde erkekler lehine olumlayıcı bir yargı bulunduğunu, ev içi ve ev dışı rollerin geleneksel cinsiyet ayrımı modeline göre ders kitaplarında temsil edildiğini ifade etmektedir.

Farsça ve sosyal bilgiler ders kitaplarında aile ve cinsiyet rollerinin görünümünü ele alan Marzooghi ve Mansouri'nin (1394) çalışma bulgularına göre kadınlar genellikle sıradan ve edilgen bireyler, erkekler ise rasyonel ve buyurgan kişilik özelliklerine sahip bireyler olarak temsil edilmiştir. Mesleki roller açısından erkekler ev dışında işlerle temsil edilirken kadınların çoğunlukla ev işleriyle veya öğretmenlik ve hemşirelik gibi mesleklerle temsil edilmiştir. Siyasal temsil ve görünürlük açısından erkekler politik liderler, sosyal reformcular olarak görünürken, kadınlar için sunulan model ise anne ve eş biçiminde somutlaşmıştır. Buna benzer bir durum Ali Sofi ve arkadaşlarının fen bilgisi ders kitapları ile ilgili çalışmalarında da görülmektedir. Fen bilgisi ders kitabındaki temsillere bakıldığında erkekler lehine bir cinsiyet önyargısı olduğu ve kadınların yalnızca aile rolleri ile sınırlı şekilde temsil edildiği görülmektedir (Ali Sofi vd., 1389).

Takinejad ve arkadaşlarının İran ve Suriye ders kitapları ile ilgili karşılaştırmalı çalışmalarında (1394), ders kitaplarındaki görsellerin %60'ının erkek, %40'nın ise kadınlara ait olduğu tespit edilmiştir. Kadın görsellerinin çoğunlukla çocukluk dönemi ile ilgili olduğu, büyük yaşlarda da anne, öğretmen ve hemşire rollerinde tasvirler söz konusu iken erkeklerin çoğunlukla genç yaşlarda uzmanlaşmış, güçlü, üretken ve farklı iş alanlarında görevli kişiler olarak tasvir edildikleri tespit edilmiştir.

Şeyhavendi (1388) sekiz ders kitabını kapsayan çalışmasında, yedi kitapta kadınların sosyal rollerine kıyasla erkeklerin sosyal rollerine dair daha fazla görsel bulunduğu sonucuna varmıştır. Sadece ortaokul birinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kız ve erkek çocukların cinsel kimliklerinin temsiline dengeli bir dağılımın mevcut olduğunu ifade etmektedir.

Türkiye'de farklı kademe ve ders kitaplarında cinsiyet konusunu ele alan çalışmalar mevcuttur. Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Türkçe, İngilizce, Matematik, Fen Bilimleri gibi ders kitapları cinsiyet temsilleri açısından araştırmalara konu edilmiştir. Kasa ve Şahan (2016) İlkokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin temsil edilme biçimlerini ele alan çalışma gerçekleştirmişlerdir. Sarıtaş ve Şahin (2018) benzer bir çalışmayı hayat bilgisi ders kitapları bağlamında ele almışlardır. Öğrencilerin cinsiyet rolleri hakkındaki algılarının oluşmasında ders kitaplarının rolünü ele alan (Can, 2007; Doğanay ve Çopur, 2021; Işık Demirhan, 2021; Temellioğlu ve Küçükturan, 2022; Sönmez ve Dikmenli, 2021)'nin çalışmaları da zikredilebilir. Sosyal Bilgiler programı ve ders kitaplarında cinsiyet temsillerini ele alan (Gümüşoğlu, 2016; Gezer, 2019; Fidan, 2019; Başaran, 2019; Karaboğa, 2020; Kandilli, 2020; Akay Şahin ve Açıkalın, 2021; Dündar, 2021; Küçük Karaca, 2022; Demircioğlu ve Özalp, 2022; Bulut, 2024; Erbuyurucu ve Deniz, 2024; Kemerkaya ve Meydan, 2024; Temur 2025)'un çalışmaları mevcuttur. Bu çalışmalarda sosyal bilgiler programı ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl temsil edildiği ve bu temsil tarzının öğrencilerin cinsiyet rolleri hakkındaki algılarının şekillenmesindeki etkilerine odaklanılmıştır. Türkiye ve İran sosyal bilgiler ders kitaplarını karşılaştırmalı olarak ele alan tek çalışma Subaşı (2023)'nin araştırmasıdır. Her iki ders kitabında yer alan metinlerin çözümlemeye dâhil edilmediği Subaşı'nın "Türkiye ve İran 4. Sınıf

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmasında toplumsal cinsiyet rollerinin temsil edilme biçimi sadece görseller üzerinden değerlendirilmiştir.

İran ve Türkiye’de yapılan eğitim reformlarıyla beraber ders müfredatları yenilenmiştir. Yenilenen bu müfredat doğrultusunda kademeli olarak ders kitapları da bu çerçevede yeniden yazılmıştır. Yukarıda işaret edilen çalışmaların çoğunlukla ders kitaplarındaki görseller üzerinden aile ve cinsiyet rollerinin temsiline odaklandığı görülmektedir. Bilindiği gibi ders kitabında esas olanın metin, görsellerin de bunun tamamlayıcı bir unsuru olduğudur. Bu nedenle ders kitaplarının bütünsel bir içerik analizi metin, metinde kullanılan dil ve tamamlayıcı unsur olan görsellerin birlikte değerlendirilmesi mümkündür.

İran ve Türkiye aynı kültür havzasına mensup ve benzer tarihsel süreçleri yaşamış olan iki komşu ülkedir. Yapılan literatür araştırmasında her iki ülkenin ders kitaplarında cinsiyet rolleri ve aile mefhumunu metin ve görseller açısından bütünsel bir yaklaşım çerçevesinde inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu alandaki eksikliği gidermek, kadınların aile ve toplumdaki rolünün önemini, eğitimin ve ders kitaplarının bu kategoriye verdiği önemi ve özellikle sosyal bilgiler derslerinin bu konuyla daha fazla ilgili olduğu bilgisini dikkate alarak bu konunun incelenmesinin gerekli olduğu görülmektedir.

İki ülkenin sosyal bilgiler ders kitaplarını karşılaştırmalı ve bütünsel bir bakış açısıyla ele alan bir çalışmanın olmaması nedeniyle bu araştırma yapılmıştır. İran ve Türkiye beşinci sınıf ders kitapları toplumsal cinsiyet perspektifinden incelenerek, ders kitaplarındaki cinsiyet rollerinin nasıl temsil edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

- İran ve Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitaplarındaki metin ve görsellerde kadın ve erkek cinsiyet rollerinin toplumsal temsil oranı hangi düzeydedir?

- İran ve Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitaplarındaki metin ve görsellerde ailede kadın ve erkeğin birleşik rollerinin temsili hangi düzeydedir?

Yöntem

Bu çalışmada İran ve Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitaplarında yer alan metin ve görsellerde cinsiyet temsillerinin ve aile ve toplumsal boyutu incelenmiştir. Nitel olan bu çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, dokümanları sistematik, objektif, nicel bir şekilde inceleme ve analiz etme yöntemidir. Kerlinger, içerik analizini değişkenleri ölçmek için belgeleri sistematik, objektif ve nicel bir şekilde inceleme ve analiz etme yöntemi olarak tanımlar (Kerlinger, 1978). Krippendorf (2004) içerik analizini, verilerden bağlamları hakkında tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapma tekniği olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda içerik analizi nitel verileri nicel bilgiye dönüştürme tekniği olarak da değerlendirmiştir. Bilimsel bir süreç çerçevesinde işleyen doküman incelemesi diğer araştırma yöntemleri gibi çeşitli alanlarda bağımsız bir araştırma yöntemi olarak kullanılmaktadır (Sak vd., 2021). Bu yöntemle her iki ders kitabında yer alan metin ve görsellerde cinsiyet rollerinin temsil mahiyeti hakkında bir çerçeve ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Verilerin Kaynağı

İran ve Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitapları çalışmanın veri kaynakları olarak kullanılmıştır. Ders kitaplarının kolay ulaşılabilir olması, güncel eğitim programına uygunluğu, aynı yaş grubuna ve sınıf düzeyine ait olması, her iki ders kitabındaki öğrenme alanları, ünite ve

konuların benzerliği nedeniyle yedinci sınıf sosyal bilgiler ders kitapları seçilmiştir. Eğitim-öğretim sürecinde ders kitabının önemi ve yaratabileceği etki dikkate alındığında bu konuda yapılan ve devam edecek çalışmaların alana katkısı oldukça önem arz etmektedir. Veri kaynağı olan kitaplar İran Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanarak 2024-2025 eğitim-öğretim yılında okullarda okutulmak üzere ders kitabı olarak önerilmiştir. Veri kaynaklarının künyesi şu şekildedir:

- Vezâret-i Amûzeş ve Perûreş (1402). Mutaleatı İctimaî Pencum-u Dıbıstân-24, Sâzımân-ı pejûheş ve bernâmerîzi-i amûzeş

- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı. Devlet Kitapları.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemiyle elde edilen verilerin analizi için içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. İçerik analizi, nitel verilerin sistematik bir şekilde analiz edilmesi ve temaların ortaya çıkarılması için başvurulan bir yöntemdir (Kerlinger, 1978). İçerik analizi çalışmalarında Merriam (2009) tarafından önerilen doküman analizi aşamaları takip edilerek, İran ve Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitaplarındaki metin ve görsellerde cinsiyet temsilleri incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmacı tarafından hazırlanan kodlama tablosu kullanılmıştır. İran ve Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitaplarındaki metin ve görseller kodlama tablosundaki ölçütler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Ders kitaplarındaki cinsiyet temsillerini analiz etme amaçlı bir kodlama tablosu (Tablo 1) kullanılmıştır. Sosyoloji bölümünden bir, Türkçe ve sosyal bilgiler öğretimi bölümü bölümünden iki akademisyenin görüşleri doğrultusunda kategoriler oluşturulmuştur. Ders kitabındaki metin ve görseller, hazırlanan kodlama tablosu çerçevesinde detaylı bir şekilde incelenmiş ve toplumsal cinsiyet temsilleri açısından değerlendirilmiştir.

Tablo 1

Araştırmada kullanılan veri toplama kategorileri

Metin ve görsellerde kadın ve erkek
- Kadınların görsellerde temsil edilme sıklığı
- Kadınların metinlerde temsil edilme sıklığı
- Erkeklerin görsellerde temsil edilme sıklığı
- Erkeklerin metinlerde temsil edilme sıklığı
- Kadın ve erkek birleşik bollerinin ailede temsil sıklığı

Ders kitaplarından veri toplama Tablo 1'deki kategoriye göre toplanmıştır. Bu kategoriler, metin ve görsel verilerin toplumsal cinsiyet temsilleri açısından sistematik bir şekilde analiz edilmesini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Metin ve görsellerdeki toplumsal cinsiyet temsillerini sistematik bir şekilde analiz etmek ve bu temsillerin verdiği mesajları tespit etmek için kullanılmıştır. Bu sayede, ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve kalıplarına dair önemli veriler elde edilmiştir.

Araştırmada iç tutarlılığı sağlamak amacıyla test-tekrar test tekniği kullanılmıştır. Bu şekilde, analiz edilen içeriğin tamamı, araştırmacı tarafından farklı zaman dilimlerinde yeniden analiz edilmiştir. Test -tekrar test şeklinde yapılan analizlerin ardından güvenilirlik ve geçerliği sağlamak amacıyla Miles ve Huberman (2021) formülü kullanılmıştır. İçerik analizi çalışmalarında kullanılan formül şu şekildedir;

-Güvenirlilik = Görüş Birliği Sayısı / (Toplam Görüş Birliği Sayısı + Görüş Ayrılığı Sayısı)

Formüle göre görüş birliği sayısı, iki kodlayıcı veya aynı kişinin farklı iki zaman dilimi arasında yaptığı aynı kategoriye yaptığı atama sayısını, görüş ayrılığı ise farklı kategorilere atama kodlama rakamlarının ifadesidir. Bu formüle göre elde edilen güvenirlik katsayısının %70 ve üzerinde olması, kodlama sürecinin güvenilir olduğunu gösterir. Miles ve Huberman (2021) formülü uyarınca kodlama güvenirliği İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı için %81, Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı için %92 olarak bulunmuştur. Her iki ders kitabı için bulunan bu değerler kodlama sürecinin tutarlı ve güvenilir olduğunu teyit etmektedir. Araştırma bulgularının da bu güvenirlik kategorisinde değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Bulgular

İran ve Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan metin ve görseller cinsiyet rollerinin toplumsal ve ailevi temsilleri açısından incelenmiştir. Çalışmada metin ve görsellerde cinsiyet rollerinin toplumsal ve ailevi temsil sıklıklarının frekans ve yüzdelik oranları tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 2

İran Sosyal Bilgiler Beşinci Sınıf Ders Kitabındaki Metin ve Görsellerde Kadın-Erkek Cinsiyet Rollerinin Toplumsal Temsil Oranının Toplam Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Cinsiyet	Görsel f	Görsel %	Metin f	Metin %
Kadın	28	20,28	13	4,42
Erkek	110	79,71	281	95,57
Toplam	138	100	294	100

Tablo 2'deki verilerin gösterdiği gibi, İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında erkeklere ait görsellerin sayısı kadınlar ait görsellerden daha fazladır. Cinsiyet temsili açısından bakıldığında %79,71 oranında erkek temsiline karşın kadınların %20,28 düzeyinde temsil edildiği görülmektedir. Ders kitabı metinlerinde de erkeklerin kadınlara nazaran çok daha fazla temsil edildiği tespit edilmiştir. Metinlerde cinsiyet temsili %95,57 gibi açık farkla erkek temsili ön plana çıkarmaktadır. Kadın cinsiyeti ise %4,42 gibi çok düşük düzeyde temsil edilmiş durumdadır. Bu bulgular İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabındaki metin ve görsellerde cinsiyet rollerinin temsilde kadınların erkeklere nazaran toplumsal görünüm açısından dezavantajlı bir durumda olduklarını göstermektedir.

Resim 1

İran Sosyal Bilgiler Beşinci Sınıf Ders Kitabındaki Görsellerde Kadın-Erkek Cinsiyet Rollerinin Toplumsal Temsili

İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı görsellerinde kadınların toplumsal hayatta temsili ve meslek çeşitliği tarım işçiliği, hemşire ve öğretmenlik gibi alanlarla sınırlı olacak şekilde yer almıştır. Erkeklerin toplumsal görünümü daha fazla olup mesleki temsilleri de kadınlara nazaran daha fazla çeşitlilik göstermektedir.

Tablo 3

Türkiye Sosyal Bilgiler Beşinci Sınıf Ders Kitabındaki Metin Ve Görsellerde Kadın Ve Erkek Cinsiyet Rollerinin Toplumsal Temsil Oranının Toplam Frekans Ve Yüzdelik Dağılımları

Cinsiyet	Görsel f	Görsel %	Metin f	Metin %
Kadın	110	50	55	45,08
Erkek	110	50	67	54,91
Toplam	220	100	122	100

Tablo 3'teki bulgulara göre Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabındaki görsellerde kadın ve erkek cinsiyet rolleri eşit olarak temsil edilmiştir. Her bir cins 110 görsel ve %50'lik eşit bir temsil ile yer almıştır. Metinlerde cinsiyet rolünün %54,91'i erkeklerle, %45,08'i de kadınlara aittir. İran ders kitabına nazaran Türkiye ders kitabındaki metinlerde erkek ve kadın temsilleri arasında çok büyük bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Resim 2

Türkiye Sosyal Bilgiler Beşinci Sınıf Ders Kitabındaki Görsellerde Kadın-Erkek Cinsiyet Rollerinin Toplumsal Temsili

Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı görsellerinde kadınların toplumsal hayatta temsili ve meslek çeşitliği İran sosyal bilgiler ders kitabından farklı olarak erkeklerle eşit düzeyde ve mesleki temsilleri de daha fazla çeşitlilik göstermektedir.

Tablo 4

İran Ve Türkiye Sosyal Bilgiler Beşinci Sınıf Ders Kitabındaki Metin Ve Görsellerde Kadın Ve Erkek Cinsiyet Rollerinin Toplumsal Temsil Oranının Toplam Frekans Ve Yüzdelik Dağılımları

Cinsiyet	Görsel f		Görsel %		Metin f		Metin %	
	İran	Türkiye	İran	Türkiye	İran	Türkiye	İran	Türkiye
Kadın	28	110	20,28	79,71	13	55	19,11	80,88
Erkek	110	110	50	50	281	67	80,74	19,25
Toplam	138	220	38,54	61,45	294	122	70,67	29,32

Tablo 4'te İran ve Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitaplarındaki görsel ve metinlerde cinsiyet rollerinin temsili karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında kadınlara ait görsellerin sayısı, İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında kadınlara ait görsellerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bulgular İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabının görsellerde kadınların %20,28'lik temsil oranına nazaran Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabının kadın cinsiyetinin %79,71 gibi yüksek bir oranda yer aldığını göstermektedir. Her iki ders kitabında erkeklerin 110'ar görsel ve %50'lik bir düzeyde temsili söz konusudur. Ders kitaplarının metin kısmında erkek cinsiyeti temsil oranları birbirinden çok farklılık arz edecek düzeydedir. İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabındaki metinlerde erkekler, Türkiye ders kitabına nazaran çok daha fazla temsil edilmiş durumdadır. Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı metinlerinde erkek cinsiyeti temsil oranı %19,25 iken İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında %80,74 gibi yüksek bir oran ile karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 5

Toplam Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Ülke	Kadın ve erkek			
	Görsel f	Görsel %	Metin f	Metin %
İran	29	64,44	11	44
Türkiye	16	35,55	14	56

Toplam	45	100	25	100
--------	----	-----	----	-----

Her iki ülke ders kitaplarında cinsiyet rollerinin ailede anne, baba, eş, çocuk vb. ortak sorumluluklar bağlamında temsil edilme durumu Tablo 5'te verilmiştir. Görsellerde cinsiyet rollerinin aile kapsamında yer alma oranı Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında %35,55, İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında %64,44 düzeyindedir. İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı metinlerinde cinsiyet rollerinin aile bağlamında birleşik temsili %44, Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında %56 düzeyindedir.

Resim 3

İran Sosyal Bilgiler Beşinci Sınıf Ders Kitabındaki Görsellerde Kadın Ve Erkeğin Birleşik Rollerinin Ailede Temsili

İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı görsellerinde kadın ve erkeklerin aile bağlamında daha fazla temsil edildiği tespit edilmiştir. Maneviyatın ve geleneksel İran aile yapısının devamlılığını sağlama konusunda kadın ve erkeklerin birleşik rollerine görsellere daha fazla yer verildiği görülmektedir.

Resim 4

Türkiye Sosyal Bilgiler Beşinci Sınıf Ders Kitabındaki Görsellerde Kadın Ve Erkeğin Birleşik Rollerinin Ailede Temsili

Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı görsellerinde kadın ve erkeklerin ailedeki birleşik rollerinin temsilleri İran sosyal bilgiler ders kitabına nazaran daha az ve Avrupalı tarzda görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, İran ve Türkiye beşinci sınıf sosyal bilgiler kitaplarında aile ve cinsiyet rollerinin temsilini incelemek amacıyla yapılmıştır. Sonuçlara göre İran beşinci sınıf sosyal bilgiler kitabındaki metin ve görsellerde erkeklerin toplumsal hayattaki temsiline kadınlara nazaran yüksek düzeyde yer verildiği görülmektedir. Toplamda 28 görsel ve metinlerde 13 değini kadınların toplumsal hayattaki varlığıyla ilgilidir. Erkek ve kadın rollerinin İran beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bu şekilde yer almasına ilişkin sonuçlar Hazeri ve Ahmed Pourkhorami'nin (1391) çalışmalarının sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bu bulgular okul öncesi programındaki ders kitaplarında cinsiyet rollerinin temsilini ele alan Weitzman vd.'nin (1972) araştırma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. İran ve Suriye ders kitaplarında cinsiyet rollerinin temsilini konu edinen Takinejad vd.'nin (1394) çalışma sonuçlarına göre erkeklerin kadınlardan %60 daha fazla temsil edildiği bulgusu da bu araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Foroutan'ın (1389) İran ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin temsili konulu çalışmasında, erkek cinsiyetinin ağırlıklı bir şekilde temsil edildiği, kadının genellikle aile bağlamında anne rolüyle özdeşleştirildiği bulguları bu çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik arz etmektedir. Ders kitaplarında erkeklerin kadınlara nazaran daha fazla temsil edildiği bulgusu Benattabou'nun (2021) Fas ve Sanmugam vd.'nin (2022) Malezya ders kitaplarını konu edinen çalışma sonuçlarıyla da örtüşmektedir. İslam ve Asadullah (2018) Malezya, Endonezya, Pakistan ve Bangladeş ders kitaplarında erkek ve kadın cinsiyet rollerinin toplumsal temsilini ele alan bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Karşılaştırmalı olarak yaptıkları bu çalışmalarında Pakistan ve Bangladeş ders kitaplarında kadınların hem nitelik hem de nicelik açısından yetersiz temsil edildiği bulgusu bu çalışma sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında görsellerde toplumsal hayatta kadın ve erkek rollerinin görsellerde eşit olarak temsil edildiği görülmektedir. Metinlerde erkek cinsiyet rolü %54,91, kadın cinsiyet rolü %45,08 olarak temsil edilmiştir. Türkiye sosyal bilgiler ders kitabında erkekler lehine olan %5'lik önemsiz fark bulgusu İran beşinci sınıf ders kitabındaki %4.42 temsil oranından açık bir farkla ayrılmaktadır. İslam ve Asadullah'ın (2018) çalışmalarında, Malezya ve Endonezya ders kitaplarının görsel ve metinlerinde kadın ve erkek karakterlerin temsil oranının dengeli olduğu sonucu bu çalışmanın Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı sonucu ile örtüşmektedir. Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı metinlerinde kadın ve erkek cinsiyet temsillerindeki eşitlik bulgusu Işık Demirhan'ın (2021) çalışma sonuçlarıyla benzerlik arz ederken görseller boyutunda farklılaşmaktadır.

İran ve Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabındaki metin ve görsellerde kadın ve erkeğin birleşik rollerinin aile bağlamında temsil oranları birbirlerinden düşük düzeyde farklılaşmaktadır. Aile bağlamında ebeveynlik rolünün İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında görsellerde daha fazla temsili söz konusu iken Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabındaki metinlerde daha fazla temsil edildiği görülmektedir. Her iki ders kitabında da geleneksel aile yapısının vurgulandığı ve cinsiyet rollerinin bu bağlamda temsil edildiği görülmektedir. Bu çalışmada geleneksel aile yapısına ilişkin temsil formu bulgusu, Sönmez ve Dikmenli'nin (2021) sosyal bilgiler dördüncü sınıf ders kitabında cinsiyet temsiline ilişkin çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında kadınların ailedeki rolü bağlamında erkeklerden daha fazla temsil edildiği bulgusu Foroutan'ın (1389) çalışmasında anne kelimesinin baba kelimesinden daha fazla kullanıldığı ve bunun da annelik rolünün yüksek değerini ifade etmek için kullanıldığı bulgusuyla örtüşmektedir.

İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında kadınların siyasi ve sosyal rolleri çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Kadınlar için biçilen rol model anne ve eş olmaktadır. İran toplumunda çalışan

ve eğitilmiş kadın sayısının çok olmasına rağmen, ders kitaplarında temsil edilme oranlarıyla büyük bir tezat görülmektedir. İran tarihinde ve devrim sürecinde önemli roller ifa etmiş olmalarına rağmen ders kitaplarında kadınlar nesneleştirilmiş ve görünmez rollerde temsil edilmiş durumdadırlar. Sosyal hayatın her alanında ve farklı meslek gruplarında kadın varlığı söz konusu iken ders kitaplarında kendi cinsiyetlerinden kişilerin temsil edilmemesi kız öğrencilerin kendilerine öz saygılarını ve okuma isteklerini azaltma riski taşımaktadır. Bir toplumsal yapının sürekliliği ve ilerlemesi nüfusun yarısını oluşturan kadınların ve erkeklerin toplumda birlikte var olması ve iş birliğine dayalı olarak gerçekleşebilir. İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında erkekler için sunulan mesleklerin sayısı, kadınlar için sunulan mesleklerden çok daha fazla ve çeşitlilik arz etmektedir. Erkekler çoğunlukla ev dışında ve farklı işlerde ağır işlerde çalışanlar olarak temsil edilirken, kadınlar ev hanımı, anne, çocuk yetiştiricisi ve nihayetinde hemşire ve öğretmen rollerinde temsil edilmişlerdir. Ders kitabında kadınlar çoğunlukla ev işleri yaparken temsil edilmekle beraber bazı durumlarda ise pirinç tarlalarında çalışan, pirinç veya çay hasadı yapmak gibi ev dışı işlerde de temsil edilmişlerdir. İran sosyal bilgiler ders kitabındaki bu yaklaşım, kadınların bilgi ve yetenek düzeyinin düşük olduğu şeklinde değerlendirilemez İran kültüründe ev işi olarak kabul edilen işleri yapmak ve evde kalmak değerli olarak kabul edilen bir durum olup kadınların değerinde bir kusur veya eksiklik yaratmayan bir olgu olarak değerlendirilmektedir. İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında kadın cinsiyeti rolünün aile mefhumuyla özdeşleştirilme bulgusu, Weitzman vd. (1972), Hicazi (1385) ve Crabb'ın (1994) araştırmalarının sonuçlarıyla tutarlıdır.

Marzooghi ve Mansouri'nin de (1394) belirttiği gibi her toplumun siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda iyi yetişmiş, aktif, bilgili ve entelektüel erkek ve kadınlara ihtiyacı vardır. Ders program ve kitaplarının da her iki cinsi bu çerçevede desteklemesi beklenmektedir. İran ders kitaplarında cinsiyet algısı konulu çalışmada Ali Sofi vd. (1389) genel olarak, İran ders kitaplarının içeriği itibarıyla toplumdaki gelişmelere ve kadınların çeşitli alanlardaki ihtiyaçlarına kayıtsız kaldığını, geleneksel bir bakış açısı benimsediğini ve kadınların konumunu iyi bir şekilde yansıtmadığını belirtmektedirler. Ekonomik büyüme ve toplumsal refah için kadın ve erkeklerin birlikte işgücüne katılımlarına ihtiyaç olduğu halde, çalışmada İran ders kitabında cinsiyet rollerine yönelik tutumun hala geleneksel olduğu bulgusu Ali Sofi vd'nin (1389) araştırma sonuçlarıyla tutarlık göstermektedir.

Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında kadın cinsiyet rolünün mesleki temsil çeşitliliği, İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabına nazaran daha fazladır. Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında kadınların mesleki rollerde daha fazla temsil edildiği bulgusu, Subaşı'nın (2023) her iki ülkenin sosyal bilgiler dördüncü sınıf ders kitapları ile ilgili çalışma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında profesyonel meslek gruplarında erkek ve kadınların dengeli bir şekilde temsil edildiği görülmektedir. Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabında kadın ve erkeklerin en fazla profesyonel meslek gruplarında temsil edildiği bulgusu Erbuyurucu ve Deniz (2024), Kemerkaya ve Meydan (2024); Küçük Karaca'nın (2024) çalışma sonuçlarıyla benzerlik arz etmektedir. Profesyonel mesleklerde her iki cinsin eşit temsil edilme durumu, özellikle öğretmenlik, doktorluk ve avukatlık gibi mesleklerde ve cinsiyet temsiliinde eşitliğin sağlanması adına önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir. Toplamların kültürel değerleri, bu değerler çerçevesinde kadın ve erkek için uygun görülen toplumsal cinsiyet rollerinin ders kitaplarında temsil edilme biçimleri bireylerin mesleki tercihlerini belirlemede önemli bir role sahip olduğu yapılan çalışma sonuçlarından görülebilmektedir (Seçgin ve Tural, 2011).

Öneriler

Her iki kitabın incelenmesinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki hususlar önerilmiştir;

İran sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı görsel ve metinlerinde kadın ve erkek temsilleri arasındaki dengeli olmayan durum dikkate alındığında; Ders kitaplarında kadın ve erkeklerin görsel ve metinlerde toplumsal hayattaki görünürlükleri açısından eşit düzeyde temsil edilmesine özen gösterilmelidir.

Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitabı özelinde; Aile mefhumunun önemini vurgulamak amacıyla kadın ve erkeklerin ailedeki rollerinin metin ve görsellerde daha çok ve eşit temsiline özen gösterilmelidir.

Araştırma İran ve Türkiye sosyal bilgiler beşinci sınıf ders kitapları ile sınırlıdır. Diğer sınıflara ait ders kitaplarının da incelenerek elde edilecek veriler ışığında karşılaştırmalı analizlere tabi tutulması, öğretim programlarının ve ders kitaplarının uzun vadeli etkilerini değerlendirmek ve olası gelişim alanlarını belirlemek açısından önemlidir.

İki ülkede toplumsal cinsiyete dair genel çerçeveyi daha iyi kavrayabilmek ve farklı disiplinlerdeki ders kitapları ile karşılaştırmalı bir analiz yapabilmek adına diğer branşlardaki ders kitaplarının da incelenmesi önerilmektedir.

Etik Kurul İzin Bilgisi: Bu çalışma bir doküman incelemesi olduğundan etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Bu bağlamda karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi ve Editörünün” hiçbir sorumluluğunun olmadığı, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğu sorumlu yazar tarafından taahhüt edilmiştir.

Yazar Çıkar Çatışması Bilgisi: Yazarın çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkısı: Çalışma tek yazarlıdır.

Üretken Yapay Zekâ Beyanı: Yazar bu makalenin geliştirilmesinde hiçbir yapay zekâ aracının kullanılmadığını ve tüm içeriğin tamamen yazar tarafından üretildiğini teyit etmektedir.

Kaynakça

Abroshan, M. ve Ercümeni, S. (1391). Bâz tevliid-i klîşehây-ı cinsiyetî der kitâbhây-ı Farisî devre-i penc sali-i ibtidaî, *Fasıl-nâme-i İlmi Cami’êşinâsî Amûzeş ve Perûreş*, 3, 8-39.

Akay Şahin, M. ve Açıkalın, M. (2021). Gender representation in elementary and middle school social studies textbooks in Turkey. *Journal of International Women’s Studies*, 22(1) 417-445. <https://vc.bridgew.edu/jiws/vol22/iss1/25>

Ali Sofi, H., Ali Sofi, E., Ali Sofi, R. (1389). Ber resî intikadi ve mukayese-i tebid-i cinsiyetî der kitbhayı uluûm-u ibtidaî ber esası algoy-ı Mişel, *Mecmuai Makalatı Hemayişi Milli Amuzeşi İbtidai*, 6(2), 414-425.

Anderson, D.A ve Hamilton, M. (2005). Gender role stereotyping of parents in childrens picture book: the invisible father, *Sex Rols*. 52 (3-4), 145-151. DOI: 10.1007/s11199-005-1290-8

- Apple, M.W. (2004). Controlling the Work of teachers *In: Flinders. D.j & Thornton, S.J (Ed). The Curriculum Studies Read*, 183-199. New York: Routledgefalmer.
- Arabi, R. H. (1376). *Ber resî nakş-ı zenân-ı der fa'aliyethây-ı iktisâdî menâtık-ı rustay-i şehristan-ı Ramsar*, Risâle-i karşinâsî erşed, Danışgâhı Şehid Bahoner, Kirman.
- Aronowitz S. ve Giroux, H. (2003). *Education under Siege: the Conservative, Liberal, and Radical debate over Schooling*. <https://doi.org/10.4324/9780203222034>
- Başaran, M. (2019). *Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Benattabou, D. (2021). Gendered Hegemony in the Visual Discourse of Moroccan EFL Textbooks: A Quantitative Content Analysis. *International Journal of Linguistics and Translation Studies*, 2(1), 40–61. <https://doi.org/10.36892/ijlts.v2i1.103>
- Blount, L. (1990). *National case studies of equal opportunities: Irland, IN: Wiener, The Primary school and equal opportunities*, Chassell: Council of Europe.
- Bulut, B. (2024). Representation of women in the 2018 and 2024 social studies curricula and textbooks. *Bulletin of Educational Studies*, 3(1), 22-37. <http://dx.doi.org/10.61326/bes.v3i1.269>
- Can, S. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet eşitliğinin sağlanması. *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Bildirileri* (ss. 1-9). Adana, Türkiye.
- Council of Europe (2007). *Gender mainstreaming*. Strasbourg: Council of Europe Press. <https://rm.coe.int/1680596135> (Erişim Tarihi: 03.02.2026).
- Cohen, B. J. (1990). *Introduction to sociology*. McGraw Hill Book Company.
- Crabb, P.B ve Bielawski, D.(1994). *The social representation of material culture and gender in childrens book, Sex Rols stereotyping in childrens kiterature: a change from the past, childhood education*, 90, 278-285.
- Chung, H. (2000). *womans roles and gender issues in primary school textbooks: Korea and Mexico, santioago*: University of California.
- Demircioğlu, E. ve Özalp, M. T. (2022). Representation of female scientists in social studies textbooks. *Educational Academic Research*, 47, 80-92. <https://doi.org/10.5152/AUJKKEF.2022.991680>
- Doğanay, G. ve Çopur, Z. (2021). İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarında işlenen aile içi rollerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirilmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(1), 57-73.
- Do Thi Bich Loan NTMH, Kieu Thi Bich Thuy Nguyen Tri, Trinh Thi Ahn Hoa. *Guidelines for textbook review and analysis from a gender perspective*. Hanoi UNESCO, 2010.
- Dündar, S. (2021). *Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Efşani, S.A.R. ve Neduş, A.A.; Necefâbâdi. S.F. (1388). Bâz tevlid-i nakşhây-ı cinsiyetî der kitâbhây-ı Farisî mukatta-i ibtidaî, *Pejûheşi Zenân*, 7/1, 87-107.

- Erbuyurucu, Z. C. ve Deniz, L. (2024). Sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyetin temsili: İstanbul sözleşmesi öncesi ve sonrası. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (AUJEF), 8(3), 896-928. <https://doi.org/10.34056/aujef.1230377>
- Fidan, S. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Foroutan, Y. (1389). Camie peziîr cinsiyetî der kitâbhây-ı dersi medaris-i İran, *Zen Der Tevsie ve Siyaset*, 8/3, 95-214.
- Gardiner, H. W. ve Gander, M. J. (2015). *Çocuk ve ergen gelişimi*. İmge Kitabevi.
- Gezer, M. (25-28 Nisan, 2019). Ortaokul (5-7. Sınıf) sosyal bilgiler ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi [Tam Metin Bildiri Kitabı]. XII. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi: "21. Yüzyılda Öğretmen Eğitimi Politikası: Kanıt, Araştırma ve Uygulama" (ss. 1661-1668). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, Türkiye.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları.
- Gümüşoğlu, F. (2016). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 39-50.
- Güneş, F. (2022). *Ders kitaplarının özellikleri ve incelenmesi*, Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları.
- Hafiziyan, M.H. (1381). *Zenân ve Inklâb, Dâstân-ı na gufte*, Tehran, Endişe berter.
- Hazeri, A. M. ve Ahmed Pourkhorami, A. R. (1391). Baznumây-i cinsiyet der kutub-i Farisî mekâtî-i tahsil-i râhnümâyî ve debîristân der sâl-ı tahsil-i 1388-1389. *Zen Der Tevsie ve Siyaset*, 10/3, 75-94.
- Hicazi, E. (1385). Islah-ı simây-ı zen der kitâbhây-ı devre-i ibtidaî râh-i be suyî destyâbi be firsethay-ı beraber, *Fasılnamei Talim ve Terbiyet*, 3/87, 121-145.
- Işık Demirhan, E. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından öğretim programı ve ders kitabı inceleme (4. Sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi). *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 4(1), 69-82. <https://doi.org/10.47503/jirss.931329>
- İran Eğitim Planlama Örgütü. (1388). *Râhnümây-ı bernâme-i ders-i mutale'atı ictima'î berây-ı devre-i amuzeşî-i umûmi* (ibtidai ve râhnümây-ı guruh-u mutale'at-ı ictima'î defter bernamerizî ve telif-i kutub-u dersî, sâzımân-ı pejûheş ve bernâmerizi-i amûzeşî.
- İslam K. M. M. ve Asadullah M. N. (2018). Gender stereotypes and education: A comparative content analysis of Malaysian, Indonesian, Pakistani and Bangladeshi school textbooks. *PLoS ONE* 13(1): e0190807. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0190807>
- Kandilli, E. (2020). *Beşinci sınıf matematik ders kitabındaki ve sosyal bilgiler ders kitabındaki toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet rollerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Karaboğa, M. T. (2020). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet rolleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(15), 4847-4881. <https://doi.org/10.26466/opus.686709>
- Karaçıl, B. S. (2020). *Okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algılarının çeşitli faktörlere göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. On Dokuz Mayıs Üniversitesi.

- Kasa, B. ve Şahan, B. (2016). Gender stereotypes in primary school Turkish textbooks. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4152-4167.
- Kemerkaya, G. ve Meydan, A. (2024). Sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(Özel Sayı), 333-346. <https://doi.org/10.24315/tred.1516237>
- Kerlinger, F. N. (1978). *Behavioral Research: A Conceptual Approach*, Harcourt School.
- Kite, M. E., Whitley, B. E. J. Ve Wagner, L. S. (2022). *The psychology of prejudice and discrimination* (4e). Routledge.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, SAGE, London.
- Küçük Karaca, C. (2022). *Cinsiyet eşitliği çerçevesinde sosyal bilgiler ders kitaplarının (4,5,6,7) incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- Lee JFK. ve Collins P. (2009) Australian English-language textbooks: The gender issues. *Gender and Culture* 21(4), 353–370.
- Marzooghi, R. ve Mansouri, S. (1394). Tahlil-i muhtevây-ı keyf-i kitâbhây-ı ders-i devre-i ibtidâî ez menzer-ı cihet-i cinsiyetî giri, *Zen Der Siyaset ve Tevsie* (1394), 13/4, 489-465.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. MEB Yayınları.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.
- Miles, M. ve Huberman, A. M. (2021). *Nitel veri analizi: Genişletilmiş bir kaynak kitap (3.Baskı)* (Akbaba Altun ve Ersoy, Çev.). Pegem Akademi.
- Mitchell, J. (2012). *Kardeşler Cinsellik ve Şiddet*, İtatanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- National Council for the Social Studies. (2008). A vision of powerful teaching and learning in the social studies: *Building effective citizens*. *Social Education*, 72(5), 277-280. https://www.socialstudies.org/system/files/publications/articles/se_7205277.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2024).
- Peterson, S.B ve Lach, M.A. (1990). *Gender stereotypes in childrens book:their prevalence and influence on cognitive and effective development*. *Gender and Education*,vol12.Issue2, 185-197.
- Sadiki, A. ve Nazırı, V. (1398). Felsefe-i amûzeş-i mutale'at-ı ictima'î der nizâm-ı ta'lîm ve terbiyet-i Cumhurî-i İslâmî İran, *Pejûheşi Der Amuzeşî Mutale'at-ı İctima'î*, 1(1), 63-87.
- Sak, R., Şahin Sak, İ.T., Öneren Şendil, Ç., Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. <https://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Sanmugam, N., Ismail, H., Azizan, M. (2023). Between Goddess or Homemake: A Review of the Portrayal of Women in Malaysia ESL Textbooks. *Creative Education*, 14, 1269-1283. doi: 10.4236/ce.2023.146081
- Sarıtaş, E ve Şahin, Ü. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 463-477.

- Seçgin, F. ve Tural, A. (2011). Sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Education Sciences*, 6(4), 2446-2458.
- Sönmez, K. ve Dikmenli, Y. (2021). İlkokul sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(1), 434-458. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.732000>
- Subaşı, Y. (2023). Türkiye ve İran 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 1303-1317. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1351855>
- Şeyhavendi, D. (1388). Bâztâb-ı hüviyethây-ı cinsiyetî der kitâbhây-ı te'limat-ı ictima'î amzeş-i ibtidaî ve devre-i râhnumâyı tahsîlî, *Fasılname-i ta'lîm ve terbiyet*, 87, 93-130.
- Takinejad, R. M., Kasimi, V., Ali Nourouzi, R. (1394). Tahlil-i muhtevây-ı mukayese-i tesvir-i kitâbhây-ı ders-i İran ve Suriye ba te'kid bernaberaberi nakşhây-ı cinsiyetî, *Cami'eşinâsi Karberdi*, 1, 68-93.
- Taleb, Ş. J. (1381). Tevsi'e ve çalışhây-ı cinsiyetî der kitabhây-ı te'limat-ı ictima'î amuzeş-i ibtidaî ve devre-i râhnumây-ı tahsîlî, *Fasılname-i Ta'lîm ve Terbiyet*, 87, 93-120.
- Temellioğlu, Ş. H., ve Küçükturan, G. (2022). Dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 679-698. <https://doi.org/10.30900/kafkasegt.956711>
- Temur, S. (2025). 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 473-518. <https://doi.org/10.52826/mcbuefd.1583199>
- Weitzman, L. J., Eifler, D., Hokada, E., Ross, C. (1972). Sex-Role Socialization in Picture Books for Preschool Children, *American Journal of Sociology*, 77/6, s.11-25. <https://doi.org/10.1086/225261>

Extended Summary

Introduction

Gender is considered an innate status, but gender roles are shaped by the gender stereotypes, social roles and expectations imposed on individuals. Women, who make up half of the human population, have been subjected to gender discrimination and inequality throughout history. These inequalities, deepened by national and international policies, can be observed in many areas of social life. Gender differences should not be seen as an obstacle to the equal recognition of social roles or to women having equal access to the same rights and opportunities in all areas of social life. Textbooks, as one of the most important learning resources in education systems, form the main material for achieving educational programme objectives. Despite the diversity offered by technological possibilities, textbooks in Iran and Turkey still retain their status as the main material in the education and training process. Studies on the subject show that women are mostly depicted in traditional roles, doing domestic work, while men are depicted in more non-traditional roles and activities outside the home. Despite significant progress in terms of gender equality throughout history, discriminatory gender patterns are still prevalent in textbooks at all levels. With the educational reforms in Iran and Turkey, the curricula have been renewed. In line with this renewed curriculum, textbooks have also been gradually rewritten within this framework. Most studies on

this subject focus on the representation of family and gender roles through the images in textbooks. As is well known, the main element of a textbook is the text, with images serving as a complementary element. Therefore, a comprehensive content analysis of textbooks is possible by evaluating the text, the language used in the text, and the complementary element of images together. The absence of a comparative and holistic study examining the textbooks of two neighbouring countries belonging to the same cultural sphere and having experienced similar historical processes necessitated this research. The aim of this study is to determine how male and female gender roles are represented in the social studies textbooks of Iran and Turkey in terms of text and images within a social and family context.

Method

Using the qualitative research method and document analysis, this study examines the gender representations in family and social life in the texts and images in the textbooks through content analysis. Of the 138 images in the Iranian social studies textbook, 28 show the presence of women in society and 110 show the presence of men. In terms of gender representation, men are represented at a rate of 79.71%, while women are represented at a level of 20.28%. Of the 294 items in the textbook texts, 281 relate to men and 13 relate to the presence of women in society.

Findings

Gender representation in the texts clearly favours male representation by a significant margin of 95.57%. Women are represented at a very low level of 4.42%. These findings show that women are at a disadvantage compared to men in terms of their social visibility in the representation of gender roles in the texts and images in the Iranian social studies textbook. In the visuals in the Turkish social studies textbook, female and male gender roles are represented equally. Each gender is represented equally with 110 visuals and 50%. Of the 122 elements in the textbook texts, 67 relate to men and 55 relate to the presence of women in society. In the texts, 54.91% of gender roles highlight male representation. Women are represented at a relatively low level compared to men, at 45.08%. The Turkish social studies textbook contains 110 images of women, while the Iranian social studies textbook contains 28 images of women. These findings show that, compared to the 20.28% representation of women in the images in the Iranian social studies textbook, the Turkish fifth-grade social studies textbook features women at a high rate of 79.71%. Both textbooks feature 110 images of men, representing 50% of the total. The representation rates of men in the text sections of the textbooks differ significantly. While there are 67 references to men in the texts of the Turkish social studies textbook, there are 281 references in the Iranian social studies textbook. The representation rate of the male gender in the texts of the Turkish social studies textbook is 19.25%, while in the Iranian social studies textbook it is a high rate of 80.74%. The rate of gender roles appearing in the context of the family in the visuals is 35.55% in the Turkish social studies textbook and 64.44% in the Iranian social studies textbook. While there are 11 references to the combined representation of gender roles in the family context in the Iranian social studies textbook, there are 14 references in the Turkish social studies textbook. The combined representation of gender roles in the family context is 44% in the Iranian social studies textbook and 56% in the Turkish social studies textbook.

Results and Discussion

The representation rates of the combined roles of women and men in the family context in the texts and images in the Iranian and Turkish social studies textbooks differ slightly from each other. While the parental role in the family context is more represented in the images in the Iranian

social studies textbook, it is more represented in the texts in the Turkish social studies textbook. Both textbooks emphasize the traditional family structure and represent gender roles within this context. In the Iranian social studies textbook, women's political and social roles remain very limited. The role model assigned to women is that of mother and wife. Despite the high number of working and educated women in Iranian society, there is a stark contrast with their representation in textbooks. The Turkish social studies textbook shows greater diversity in the professional representation of women's gender roles than the Iranian social studies textbook. Based on the findings from the analysis of both textbooks, it is recommended that textbooks should strive to represent women and men equally in terms of their visibility in society, both visually and in the text.